

CARLSBERGFONDET

CARLSBERGFONDETS PRISFEST 2024 / TALE VED MAJKEN SCHULTZ

I aften er vi som sagt samlet for at fejre forskningen. Det gør vi, fordi forskning og forskere fortjener mere fejring og mere anerkendelse. Ikke mindst i en tid, hvor skepsis til videnskaben og alternative sandheder desværre er på fremmarch.

På et lidt mere stilfærdigt plan fejrer vi også Carlsbergfondets stifter, brygger J.C. Jacobsen. For et par dage siden blev han 213 år.

Det er ingen hemmelighed, at vi er stolte af vores grundlægger.

Men denne aften skal kun indirekte handle om J.C. Jacobsen. Han er i forvejen et velbeskrevet kapitel. Som brygger og filantrop – som entreprenør og frontfigur i dansk modernitet. Der er ikke mange sten, der ikke er blevet vendt. Fra bevarede breve ved vi endda, at han ikke ligefrem var nogen hjertevarm far. Og fra manglende breve og ny forskning ved vi, at han kastede store skygger over sine omgivelser. Så store, at hans arbejdsomme hustru, Laura, først nu er dukket frem fra historiens glemmebog. Alt dette giver dog ikke anledning til at *cancel* ham. Overhovedet ikke.

Når jeg har taget ham med som et anslag, så er det fordi, at han er alt andet end et historisk klenodie. Hans tanker og gerninger har i den grad resonans i vores egen tid. Ikke bare i Carlsberg og Carlsbergfondet, men i vores samfund mere generelt.

Én af de sider, vi ikke kender så meget til, er bryggerens politiske liv. Vi ved, at hans politiske ståsted rykkede sig med alderen. Han startede som yderliggående demokrat i den liberale opposition til enevælden. Så blev han mere nationalliberal. Og mod slutningen gik han i en mere konservativ retning.

Hans politiske udvikling er som sådan ikke sindsoprivende original. Den følger på mange måder den typiske rejse fra ungdommens trang til omvæltninger til alderdommens trang til det modsatte. Det interessante her er, at J.C. Jacobsen – trods sit i forvejen høje aktivitetsniveau – i den grad var politisk aktiv. Han deltog i møder med

CARLSBERGFONDET

tidens reformivrige kræfter. Han var medlem af Københavns Borgerrepræsentation. Han var endda folketingsmand i to perioder, ligesom han var kongevalgt landstingsmand i en længere periode.

Den parlamentariske side af bryggeren lægger yderligere alen til hans enorme spændvidde. En spændvidde, der hele tiden var styret af ansvarsfølelse, stillingtagen og interaktion med det omkringliggende, pulserende samfund.

Som hans gemte breve vidner om, så kan summen af J.C. Jacobsens gerninger og tanker betragtes som en slags kontrakt med samfundet. En samfundskontrakt i rousseausk forstand. Fra en tidlig alder abonnerede han på tanken om almenviljen fremfor egenviljen. Ideen om at mennesket skal forvalte sin voksende frihed under ansvar - under ansvaret for det almene.

Og samfundskontrakten er intakt i J.C. Jacobsens manifeste arv - i bryggeriet, i laboratoriet, i det nationalhistoriske museum. Og selvsagt i Carlsbergfondet. Og eftersom han står fadder til den danske fondsmodel, så er det en samfundskontrakt, som rækker langt udover Carlsbergfamilien.

Samfundskontrakten for de danske fonde går som bekendt ud på at give tilbage. De erhvervsdrivende fonde giver tilbage til samfundet ad to veje. For det første bidrager vi til, at store virksomheder bliver på danske hænder. Det sikrer arbejdspladser, selskabsskatter, eksport, grønne omstillinger efter danske standarder osv. For det andet uddeler vi af udbyttet til almennyttige formål.

Og det går jo rigtig godt for de erhvervsdrivende fonde. Fondenes uddelinger er de seneste år steget og steget. Sådan har det ikke altid været. Og sådan vil det sandsynligvis heller ikke altid være. Men for tiden er fondenes samfundskontrakt genstand for stor bevågenhed og diskussion. Som det nu engang bør være. Nogle steder har fondenes vokseværk affødt skepsis, mens andre ser på væksten med udelt begejstring. Begge standpunkter er forståelige. Jo mere magt, jo mere opmærksomhed, jo flere meninger.

CARLSBERGFONDET

Fondsskeptikerne hæfter sig ved det faktum, at fondene reelt set ikke har noget demokratisk mandat. Det er helt korrekt. Og det understreger kun vigtigheden i det grundlæggende princip i samfundskontrakten: At vi er sat i verden for at tjene almenviljen. I takt med fondenes øgede magt, skal der derfor være endnu mere transparens og orden i penalthuset.

Og ikke mindst skal vi være lydhøre overfor det omkringliggende samfund. Hvor er behov og potentiale størst? Hvor får samfundet mest muligt ud af de midler, vi uddeler? Hvordan sikrer vi, at vores uddelinger understøtter, og ikke skævvrider? Med andre ord er dialog med samfundet helt afgørende for, at vores samfundskontrakt forvaltes bedst muligt.

For Carlsbergfondets vedkommende sker den dialog primært med forskningsmiljøerne, universiteterne og de øvrige forskningsfinansierende fonde. Senest har det ført til, at Carlsbergfondet, sammen med de øvrige store forskningsfinansierende fonde, markant har øget bidraget til dækningen af de indirekte omkostninger til forskningen. Det såkaldte projekttillæg til fondsstøttede forskningsprojekter på landets universiteter. Det er ensbetydende med, at fondene fremadrettet bidrager med 700-800 mio. kr. ekstra årligt til de danske universiteter.

Det er en god aftale. Den skaber stabilitet omkring den fondsfinansierede forskning. Og den sikrer, at universiteternes råderum til egen finansiering af forskning bliver større. Frem for alt bidrager aftalen til et bæredygtigt forskningssystem.

I tillæg til aftalen besluttede vi i Carlsbergfondet at udvide vores samlede uddelingsramme til dansk grundforskning i 2024. Således at hver krone, der går til projekttillæg, kompenseres med en krone til direkte forskningsomkostninger. I år forventer vi at uddele ca. 85 mio. kr. ekstra til dansk forskning, så vores samlede forskningsstøtte bliver på 700 mio. kr. Det gør vi, fordi vi vil sikre, at vores udgifter til projekttillæg ikke spænder ben for den positive udvikling, der tegner sig i vores forskningsstøtte.

CARLSBERGFONDET

Carlsbergfondet vil gerne mere dialog og tættere samarbejde. Også med de folkevalgte politikere.

I det nuværende regeringsgrundlag hedder det, at man ønsker at være en attraktiv samarbejdspartner for fondene.

Jeg mindes ikke, at fondene før har været nævnt i et regeringsgrundlag. Så umiddelbart tænker jeg, at den nye opmærksomhed måske kan tilskrives vores øgede uddelingskapacitet. Det er også helt legitimt. Som sagt, er fondene sat i verden for at give tilbage til samfundet. Og dialog og samarbejde om, hvordan de voksende fondsmidler bedst muligt kan gavne samfundet, er helt naturlig.

Men dialog og samarbejde kræver, at man fra politisk side anerkender fondenes samfundskontrakt. Og som bekendt går en kontrakt begge veje. Tidligere på året kom regeringens ekspertgruppe, det såkaldte Frigast-udvalg, på banen. Med en række bud på, hvordan erhvervsstøtten kan saneres med to mia. kr. Heri blev fondenes skattefradrag for uddelinger til almennyttige formål bragt i spil.

Med et trylleslag og uden mellemregninger satte man lighedstegn mellem fondenes skattefradrag og erhvervsstøtte. Det er mig fortsat en gåde. Det forudsætter, at man netop ikke anerkender fondenes uddelinger som almennyttige. Det forudsætter, at man ikke anerkender samfundskontrakten. Eller snarere, at man ikke forstår den.

Fondenes skattefradrag har til formål at undgå dobbeltbeskatning. De fondsejede virksomheder beskattes efter de sædvanlige selskabsskatteregler. Så der er i forvejen betalt skat af fondenes udbytte. Ligesom der på modtagersiden betales indkomstskat fra de mange lønnede arbejdspladser, som fondsstøtten skaber. Udregninger viser, at 44 øre af hver krone, som fondene uddeler, i forvejen går tilbage til statskassen.

Sidst, men ikke mindst, vil ekstrabeskatning få store konsekvenser for de mange videnskabelige, kulturelle, sociale, uddannelsesmæssige og miljømæssige formål, som er afhængige af fondsstøtten. Og den

CARLSBERGFONDET

anbefalede ekstrabeskatning vil utvivlsomt lægge en yderligere dæmper på incitamentet for at gøre nye virksomheder fondsejet. Med andre ord vil en så markant ændring af fondenes rammevilkår tilføje den succesfulde danske fondsmodel et gedigent knæk.

Det blev heldigvis ikke til noget i denne omgang. Frigast-udvalgets anbefalinger kom ikke med i regeringens udspil. Det tolker jeg som en tavs anerkendelse af den samfundskontrakt, som fondene hviler på.

Helt naiv er jeg dog ikke. Diskussionen vil med statsgaranti dukke op igen. Her vil jeg bare minde politikerne om: At hvis man vitterlig vil dialogen og samarbejdet med fondene. Og her mener jeg den langsigtede dialog og det seriøse, langsigtede samarbejde om et bedre Danmark. Så kræver det, at der kommer ro på fondenes rammevilkår. Fondene arbejder og samarbejder på den lange bane. Det er svært, hvis fundamentet hele tiden vakler.

Dialog og samarbejde kræver også, at man kender spillereglerne. De danske fonde er netop ikke politiske redskaber. Eller åbne pengeautomater til at indfri skiftende regerings til tider kortsigtede valgløfter. Ret beset er fondenes samfundskontrakt jo allerede formuleret. I fundatser og vedtægter, der både begrænser og fokuserer vores støtte til samfundet. Fundatser og vedtægter, som erhvervs- og civilstyrelser holder skarpt øje med, bliver overholdt.

Det betyder, at samarbejdet også skal tage udgangspunkt i fondenes præmisser. At samarbejdet sker inden for vores skive.

Carlsbergfondets skive er ikke politisk drevet forskning, men den fri grundforskning. Den fri grundforskning er prægnant i vores samfundskontrakt. Den er vores adelsmærke. Vi støtter fri dansk grundforskning, og har gjort det i snart 150 år. Det gør vi, fordi de stærkeste forskningsideer kommer fra forskerne selv. Og fordi grundforskning er en forudsætning for velfærd og en bedre verden på den lange bane.

Tag for eksempel dansk kvanteforskning. Efter at have levet et upåagtet liv i årtier fremhæves kvanteforskningen i dag af en kø af politikere. Ambitiøse kvantecentre og kvantecomputere er på

CARLSBERGFONDET

tegnebrættet. Og godt for det. Men Danmarks styrkeposition skyldes ikke bare Niels Bohrs grundforskning, som Carlsbergfondet i øvrigt støttede i stor stil. Nej, den skyldes også vedholdende bevillinger til kvantegrundforskning, ikke mindst fra Grundforskningsfonden.

Eksemplet er blot et af mange. Det viser, at vores forskningsmæssige styrkepositioner ikke ville være en realitet, hvis al forskningsfinansiering udsprang af missionsdrevede strategier, dikteret fra Christiansborg. Omvendt viser det, at god missionsdrevet, strategisk forskning hviler på grundforskning. Samt at grundforskningen trives. Frem for alt viser det, at for meget centralisering af forskningsstøtten vil skabe blinde vinkler.

Og der ér blinde vinkler. Ikke mindst i kølvandet på klimaomstillingen er der opstået en enorm slagside i forskningsstøtten til den naturvidenskabelige og tekniske forskning. Det gælder også i støtten fra fondene. Men det er enøjlet og for meget ønsketænkning alene at satse på rene teknologiske løsninger, når det gælder de komplekse udfordringer, vi står overfor.

En effektiv klimaomstilling er i høj grad også et spørgsmål om social mobilisering. Og om at skabe robuste adfærdændringer i alt fra virksomhedspraksis til vores allesammens dagligdag. En effektiv klimaomstilling kræver også, at vi bliver bedre til at udvikle de organisatoriske rammer for at implementere nye løsninger. Det fordrer helhedstænkning, inddragelse af humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning og ikke mindst tværfaglighed i den klimaforskning, vi sætter vores lid til.

Så når man fra politisk side ønsker dialog og samarbejde, så er det vigtigt, at man ikke bare anerkender, men også omfavner diversiteten i forskningen og i forskningsstøtten. En diversitet, som de danske fonde kan bidrage til.

Nu taler jeg jo på vegne af Carlsbergfondet. Vi vil gerne dialogen og samarbejdet, også på politisk niveau. Det sikrer, at ikke bare fondet, men også vores samfundskontrakt, forvaltes tidssvarende.

CARLSBERGFONDET

Og der sker gode ting, når vi rykker sammen. Den store nationale satsning med etablering af pionercentrene er et eksempel på visionært samarbejde mellem de offentlige og private fonde. Og vel at mærke et eksempel på, hvad der er inden for skiven af, hvad vi kan og må.

Og der er meget andet, vi kan samarbejde omkring. Hvordan kan vi fremme dansk forsknings internationale gennemslagskraft? Hvordan kan vi bidrage til mere diversitet i forskningsmiljøerne? I Carlsbergfondet har vi lavet vores egne tiltag. Men en fælles koordineret indsats vil batte langt mere.

Et andet område, som man bør kigge på i fællesskab, er de alt for mange midlertidige ansættelser i forskningsverden. De skaber usikkerhed og for meget spildtid med at skrive ansøgninger. De tærer på de administrative ressourcer. De medfører også, at væsentlig viden går tabt. Og at det indimellem er tilfældigt, hvem af de unge talenter, der får mulighed for en fremtidig forskningskarriere.

Det, jeg først og fremmest efterspørger, er politiske visioner på den lange bane for dansk forskning. En langsigtet, ambitiøs national forskningsstrategi i samarbejde med universiteterne. Og også gerne fondene. Den eksterne, private forskningsfinansiering ligger immervæk næsten på niveau med de forskningsmidler, som universiteterne modtager via finansloven. Men det skal være en strategi, som også anerkender de forskelligheder og den diversitet, der hersker i den danske fondsverden.

Danske fonde tænker og arbejder med det lange perspektiv for øje. Det ligger i vores samfundskontrakt, det ligger i vores DNA. Måske i særdeleshed i Carlsbergfondets DNA. J.C. Jacobsen havde i hvert fald fremtiden for øje. Hans arv skulle tjene ikke bare her og nu, men også den lange fremtid.

Formålet med hans bryggeri var at udvikle fabrikationen til den størst mulige fuldkommenhed. Uden hensyn til den øjeblikkelige fordel, som han skrev i sine berømte "Gyldne Ord". Det lange perspektiv var årsagen til, at han sikrede sit bryggeri et langsigtet ejerskab i form af Carlsbergfondet. Og det lange perspektiv var også årsagen til, at han

CARLSBERGFONDET

dedikerede sit fond til den langsigtede forskning, grundforskningen. Han er og bør fortsat være en inspiration.

Så lykkedes det mig alligevel at vende tilbage til og runde af med fødselaren, brygger J.C. Jacobsen. Men det er måske også meget passende. Uden ham ville vi i aften ikke sidde her. Uden ham ville vi i aften ikke kunne fejre den forskning, han gennem hele livet havde en urokkelig tiltro til.

Tak for ordet.